

'Het valt mij op dat er op veel basisscholen zo weinig aandacht is voor de inrichting van de lerarenkamer. Ik zou leerkrachten een plekje gunnen waar ze zich even kunnen opladen'

De wereld een kwartslag gedraaid

Schrijfster Joke van Leeuwen

Joke van Leeuwen maakt al meer dan dertig jaar kinderboeken. Wie kent niet haar eigenzinnige personages met bijzondere namen als Deesje, Kukel, Bobbel en Iep, over wie in 2010 een bioscoopfilm is gemaakt.

Joke van Leeuwen schrijft niet alleen boeken voor kinderen, maar ook voor volwassenen en ze trad jarenlang op als cabaretière.

Wat voor kind was jij?

Als kind al was ik altijd bezig met dingen maken en verzinnen. Net als veel van mijn personages stond ik nooit in het midden van een groep, maar bekeek stilletjes vanaf de kant hoe de wereld in elkaar zat. Ik wilde nooit met de kudde meelopen. Zo herinner ik me dat we een keer met school naar het verkeerspark in Assen gingen. Waar iedereen netjes de borden volgde en rechtsaf ging, ging ik juist linksaf. En op school had ik een hekel aan tekenen vanaf voorbeeld. Dan schreef ik ostentatief onder een tekening: 'Getekend uit mijn hoofd!'

Uit wat voor gezin kom je?

Ik was thuis de vierde van zes kinderen. Mijn vader was theoloog en aan tafel werd elke dag voorgelezen uit de Bijbel. Mijn moeder speelde piano en deed aan toneel. Het was een gezin met een eigen gezinscultuur. We hadden bijvoorbeeld een huiskrant en een huisorkest. En één avond in de week zaten we met z'n allen in de studeerkamer. Dan werd er voorgelezen uit een kinderboek. Ik herinner me bijvoorbeeld *Gideons reizen* van An Rutgers van der Loef. Mijn oudste broers waren daar eigenlijk al te oud voor en mijn jongste zusje te jong, maar het ging ook om het samen zijn. Ook het voorlezen uit de Bijbel en het zingen van psalmen met mijn moeder aan de piano herinner ik me als een warm familieritueel.

Die huiskrant had jij als kind opgezet. Wat voor krant was dat precies?

Het was een handgeschreven krant met veel tekeningetjes erin. Hij verscheen elke maand en heette *Het Leeuwenbekje*. Ik had een schoenendoos waar iedereen zijn kopij in kon doen. Elk gezinlid had een bijdrage, variërend van een gedicht van mijn oudere zus tot de eerste zelf geschreven woordjes van mijn jongste zusje. Er waren vaste rubrieken, bijvoorbeeld een rubriek met grappige uitspraken en een vervolgverhaal.

Je was dus als kind al veel bezig met schrijven en tekenen.

Ja, zodra ik kon schrijven schreef ik avonturenverhalen. Eigenlijk ook al daarvoor, maar toen was het nog niet leesbaar. Eén van mijn vroegste jeugdherinneringen is dat ik in mijn hanenpoten een stukje had overgeschreven uit een voorleesboek. Enthousiast liep ik naar mijn moeder om haar 'het verhaal' te laten voorlezen, maar dat viel tegen: ik was namelijk te vroeg in het boek begonnen en had de informatie over copyright overgeschreven! Toen ik later dan eindelijk leerde lezen viel het me tegen dat ik saaië rijtjes voorgeschoteld kreeg als 'duur - guur - muur'. Ik voel nog die bijna fysieke vreugde - ervaring toen ik in mijn boek voor het eerst een versje tegenkwam. Dit kon je dus doen met woorden! Dat was voor mij echt een openbaring.

Ging je graag naar school?

Aan de lagere school heb ik betere herinneringen dan aan de middelbare school. In de derde klas was er een juf die prachtig kon vertellen, bijvoorbeeld over haar ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog. En in de vijfde klas was er een meester die regelmatig voorlas. Dan ging hij in de vensterbank zitten en was het alsof alles een kwartslag draaide. Ik zie het nog voor me: achter hem het raam en daarachter de wereld.

En hoe was het op de middelbare school?

Op mijn dertiende ben ik naar Brussel verhuisd en kwam ik op een heel strenge middelbare school. Als de bel ging, moesten we op het schoolplein in met geschilderde strepen aangegeven hokken twee aan twee in de rij gaan staan. Gelukkig was er één leraar, mijn leraar Nederlands, die heel anders omging met zijn leerlingen. Hij liep voor de kinderen uit alsof hij in het bos liep. En hij liet ons tussen alle verplichte verhandelingen door, ook nog weleens een vrij opstel schrijven. Eén keer heb ik een opstel mogen voordragen in de klas. Dat voelde wel als erkenning.

Hoe heb je die verhuizing naar Brussel ervaren?

Dat was bijna een cultuurschok: van een dorp naar een wereldstad en van het ene land naar het andere. Het is me vooral bijgebleven dat alle gewone dingen niet meer gewoon waren. Dat zat hem in kleine dingen. Op de eerste schooldag kreeg ik bijvoorbeeld twee keer een reprimande omdat ik niet opstond bij de eerste letter van mijn achternaam. Toen bleek dat in België niet de L maar de V van 'Van Leeuwen' als eerste letter telt.

Door mijn Hollandse accent kreeg ik meteen het stempel betweterig te zijn. Dat imago werd nog versterkt doordat de leraren soms aan mij vroegen of ze een bepaald woord goed uitspraken. Génant was dat! Later kon ik dat beter plaatsen. Veel leraren waren in die tijd nog in het Frans opgevoed. Men verzetten zich toen tegen het Nederlands. Tijdens de Nederlandse les moesten de leerlingen bijvoorbeeld 'toevallig' net naar de biecht. Tijdens mijn schooltijd was die houding veranderd. Veel Belgen keken destijds erg tegen Nederland op. Nu zijn de verhoudingen soms omgekeerd.

Heeft je fascinatie voor taal te maken met die eerste tijd in Brussel, toen je werd geconfronteerd met de verschillen tussen het Noordelijke en Zuidelijke Nederlands?

Dat heeft me zeker gevormd. Ook in de taal bleek dat de gewone dingen niet meer gewoon waren. Sommige woorden hebben in Vlaanderen een andere betekenis dan in Nederland. In de Hortus Botanicus staat bijvoorbeeld een bordje 'Verboden te lopen'. Je ziet Nederlanders dan soms teruglopen. Maar er wordt bedoeld dat je niet mag rennen. Vroeger op school kregen wij ook altijd te horen: 'Ge moogt wel gaan, maar niet lopen'.

Een ander grappig voorbeeld is dat ik laatst een Belgische organisator van literaire avonden tegen een Nederlandse

schrijver hoorde zeggen dat hij hem een 'merkwaardig' schrijver vond. Hij bedoelde dat als compliment, in de zin van 'opmerkelijk', maar de schrijver voelde zich duidelijk aangevallen.

Maar mijn fascinatie heeft niet alleen met mijn verhuizing naar België te maken. Het komt ook door de woordcultuur in het gezin waar ik ben opgegroeid. Door het dagelijkse voorlezen uit de Bijbel heb ik de spanning ervaren van een taal die je niet helemaal begrijpt. Dat onbekende woorden een bepaalde magie kunnen hebben, merkte ik ook op bij mijn zoon. Hij was bijvoorbeeld geïntrigeerd door het woord 'privacy' en zei toen een tijdje te pas en te onpas dat dingen 'privakie' waren.

Het ongewone van het gewone, dat is ook iets dat in je boeken terug te vinden is. Je verhalen zitten vol speelse invallen. In *Iep!* zegt een vader bijvoorbeeld tegen zijn dochter Loetje 'Ik kan jou nu even niet gebruiken', en dan staat er: 'terwijl hij haar voor van alles zou kunnen gebruiken' en je ziet een tekening van Loetje als kerstboom en als kruimeldief. Zou je bij kinderen deze manier van creatief, associatief denken kunnen ontwikkelen?

Volgens mij hebben kinderen dat van nature. Geen kind heeft moeite om in een stoel een trein te zien of in een stok een zwaard... in elk geval is dat zo in landen waar mensen niet zo rijk zijn. In onze westerse cultuur wordt dat misschien al minder, omdat de dingen door de media vaak al helemaal worden ingevuld. Het project *Toeval gezocht*, een samenwerkingsproject tussen kunstenaars en leerkrachten, is een mooi voorbeeld van een project dat het creatief denken stimuleert. Kinderen worden uitgedaagd om dingen te onderzoeken op de manier waarop ook kunstenaars en wetenschappers dat doen. In plaats van instructies op te volgen, gaan ze zelf experimenteren. Hierbij is het ook belangrijk dat ze vertellen wat er gebeurt en wat voor gedachten ze erbij hebben. Dat is ook wat je doet als je schrijft. Door je te openen en allerlei gedachten toe te laten - concentratie is hierbij ook erg belangrijk - kunnen er verrassende dingen gebeuren. Dan krijg je cadeautjes in je hoofd. Helaas wordt er in Nederland op cultureel gebied op dit moment veel afgebroken. Alles moet meetbaar zijn. Ik heb ook de indruk dat er op pabo's en normaalscholen (leerkrachtopleidingen in België) steeds minder aandacht is voor jeugdliteratuur. Dat vind ik heel jammer. We hebben al zo'n hypecultuur en zo wordt het allemaal nog hyperiger. Dan lezen de kinderen straks alleen nog maar populaire serieboeken zoals Geronimo Stilton.

Stel dat je zelf leerkracht zou zijn op een basisschool. Wat zou je de kinderen dan mee willen geven?

Ik vind het vooral belangrijk dat een leerkracht iets wezenlijks van zichzelf meegeeft: iets wat je zelf belangrijk vindt, los van de leerdoelen die van bovenaf zijn bepaald. Het gaat erom dat je dingen met hart en ziel door kunt geven. Een leerkracht

Als ik optreed voor volwassenen lees ik ook altijd een stukje voor uit mijn kinderboeken.
Een goed kinderboek overstijgt leeftijd

Om heppie

Ik weet niet wat heppie is
en heppie daar heb
me als je vraag: wat heppie
als ik meer vraag: wat heppie
dan zeg ik: 'hoe wat heppie
wat heppie, wat die vraag
heppie want dat heppie
dat ik heppie vraag!'

Het gedicht *Ozo heppie* (uit *gelijknamige bundel*)

Zwaan-veulkerpot (tekeningetjes van een meisje dat verbaasd goed dieren en dingen kan nadoen, maar toch op zichzelf blijft lijken (uit: Toen mijn vader een struik verd).

Tekeningetje van Loetje als kruimelzuiger en als kerstboom (uit: *Iep!*).

'Waar iedereen rechtsaf ging, ging ik juist linksaf'

moet kinderen kunnen bezielen. Ik vind dat er meer waardering zou moeten zijn voor het vak van leerkracht basisonderwijs, want daar leg je de bodem. Sinds de jaren tachtig is al aan de status van het vak gemorrelt. Er zou meer in leerkrachten moeten worden geïnvesteerd. Als ik op basisscholen kom, valt mij bijvoorbeeld vaak op dat er zo weinig aandacht is voor de inrichting van de lerarenkamer. Ik zou leerkrachten een plekje gunnen waar ze zich even kunnen opladen.

Je schrijft niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen. Welke verschillen en overeenkomsten zie je?

Het grootste verschil is het perspectief. In mijn kinderboeken gebruik ik het perspectief van het kind. Dat wil niet zeggen dat ik terug ga naar mijn kindertijd, maar vooral dat ik schrijf vanuit een houding van niet ingekapseld zijn, van niet denken in vanzelfsprekendheden. Ik zeg weleens dat ik in mijn werk voor kinderen de dingen van onderaf bekijk en in mijn werk voor volwassenen vanaf de zijkant. En natuurlijk is er een inhoudelijk verschil. In mijn werk voor volwassenen kan ik schrijven over onderwerpen die kinderen nog niet bezighouden. Dat geldt ook voor mijn poëzie. In mijn gedichten voor kinderen gaat het me vooral om het plezier in taal. Ook voor tweetalige kinderen is het leuk om te zien dat taal niet alleen iets is waar je soms mee worstelt, maar dat je er ook mee kunt spelen. Maar volwassenen genieten net zo goed van dat spel met taal. Als ik optreed voor volwassenen lees ik ook altijd een stukje voor uit mijn kinderboeken. Een goed kinderboek overstijgt leeftijd.

Waar ben je nu mee bezig?

Ik ben nu bezig met een nieuwe roman voor volwassenen. Maar de ideeën daarvoor zijn nog te vets om er iets over te zeggen. En begin oktober is mijn nieuwe kinderboek *Maar ik ben Frederik, zei Frederik* verschenen. Het gaat over een man die een krantenknipsel in zijn broekzak stopt en weer een jongen wordt. Waarom, dat verklaap ik niet. In elk geval is het een boek met plaatjes in kleur!

Is er nog iets dat je ooit zou willen doen?

Wat mijn werk betreft ben ik tevreden met wat ik nu doe, al blijf ik nieuwe wegen zoeken. Ik hoop dat ik daar nog een tijdje mee door kan gaan. En verder zou ik graag nog veel willen reizen. Er blijven altijd plekken waar ik nieuwsgierig naar ben. ✨

CV

Naam

Joke van Leeuwen

Geboren

1952 in Den Haag

Opgegroeid

in Amsterdam en Zetten en in 1965 verhuisd naar Brussel

Opleiding

1970 - 1980: studeert aan de kunstacademie in Antwerpen en Brussel, daarna studie geschiedenis aan de Vrije Universiteit in Brussel

Werk en prijzen

1978: eerste kinderboek *De appelmoesstraat is anders* en eerste prijs Camarettenfestival

1980: Zilveren Griffel en Gouden Penseel voor *Een huis met zeven kamers* (later volgden nog een gouden penseel, een gouden griffel en vijf zilveren griffels)

1990: eerste dichtbundel voor volwassenen (later schreef ze nog meer dichtbundels voor volwassenen, evenals drie romans)

2002: Theo Thijssenprijs (driejaarlijkse jeugdliteratuurprijs voor hele oeuvre)

2010: verfilming kinderboek *Iep!*

2012: Constantijn Huygensprijs: literaire prijs voor hele oeuvre (na Annie M.G. Schmidt en Toon Tellegen is ze de derde kinderboekenschrijver die deze prijs ontving)

2013: nieuwste kinderboek *Maar ik ben Frederik, zei Frederik*

Bijzondere woorden in de boeken van Joke van Leeuwen

Zelfbedachte woorden

- boerewoer met zoetekauw (een gerecht)
- boevelen (boekenstreken uithalen om van te griffelen)
- dajjebedangsel ('dank u wel' in zelfbedachte taal)
- zinnenverzinzin (motto van kinderboekenweek 2008 over poëzie)

Verbasteringen

- ozo heppie (zo gelukkig)
- me sakke sakke so (mijn sokken zakken zo af)
- oetnuejaar (hoeft niet hoor)
- harlestiekje (elastiekje)